

MELITTA SZATHMARY

MELITTA SZATHMARY

**INFLUENȚA FRANCEZĂ ASUPRA
SISTEMULUI DERIVATIV ROMÂNESC
ACTUAL**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2021**

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Domnița Tomescu

Prof.univ.dr. Sergiu Drincu

Copyright © 2021 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SZATHMARY, MELITTA

Influența franceză asupra sistemului derivativ românesc actual /
Melitta Szathmary. - Craiova : Universitaria, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1746-9

81

© 2021 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față reprezintă teza de doctorat *Influența franceză asupra sistemului derivativ românesc actual*, susținută public în 2000, la Universitatea din Craiova.

Modificările aduse nu afectează structura inițială a tezei.

Cercetarea acoperă perioada în care a fost întocmit corpusul, 1995-1998. Actualizarea la stadii recente de cercetare (informații, bibliografie), completarea corpusului, reevaluarea unor analize și interpretări ar fi presupus scrierea unui alt studiu. Aspecte ale acestei cercetări, reactualizate, au fost prezentate în câteva articole ulterioare susținerii tezei.

Mulțumesc în mod deosebit, cu recunoștință, conducătorului științific al lucrării, doamnei prof.univ.dr. Flora Șuteu, pentru încurajare, pentru toate sfaturile și sugestiile oferite în realizarea corpusului, a analizei materialului excerptat, a redactării propriu-zise a tezei.

Mulțumirile mele se adresează, de asemenea, membrilor comisiei, prof.univ dr. Domnița Tomescu (Facultatea de Litere și Științe, Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, Universitatea „Ovidius” din Constanța), prof.univ.dr. Doina Negomireanu (Universitatea din Craiova), prof.univ.dr. Sergiu Drincu (Universitatea „Tibiscus” din Timișoara), pentru toate observațiile și recomandările de la susținerea tezei.

Domnului profesor Sergiu Drincu îi mulțumesc și pentru revizia ulterioară, sugestiile prețioase și susținere în publicarea tezei.

Nu în ultimul rând mulțumesc părinților mei pentru întregul sprijin moral și pentru înțelegerea din perioada redactării tezei.

INTRODUCERE

«... nicăieri în Europa influența franceză nu va fi fost mai adâncă și mai durabilă decât în țările române. Se poate spune fără exagerare că, vreme de peste un veac, de la începutul secolului al XIX-lea și până după primul război mondial, românii au fost literalmente „colonizați” de francezi... Avem probabil de a face cu cea mai frumoasă reușită a influenței prin cultură înregistrată de istoria modernă.»¹

Cultura franceză, politica franceză de echilibru în chestiunea orientală“, Revoluția din 1789 care va declanșa seria transformărilor sociale în Europa sud-estică, ducând la slăbirea dependenței de „centrul turcocratic”, universalismul limbii, toate se constituie într-un „model”, care, chiar dacă la un moment dat a fost exagerat sau imitat fără discernământ, a contribuit la deschiderea țărilor române, și nu numai, către valorile Occidentului. Treptat, franceza devine „noua lingua franca a Balcanilor”, substituind într-un timp relativ scurt limba greacă în Principate, „prefăcându-se într-un instrument de comunicare prioritar.”² Concluzia specialiștilor români în studiul istoriei limbii române este că influența limbii franceze nu s-a manifestat doar la nivelul vocabularului, ci și în domeniul morfo-sintaxei și al frazeologiei. Astfel, în cazul unor prepoziții, franceza, fie le-a îmbogățit semantic (*asupra* a primit în româna modernă sensurile „despre”, „referitor la” sub influența fr.*sur*, iar în sensul „ca, în calitate de” sub influența fr.*en*), fie a îmbogățit inventarul, considerat de mulți specialiști ca fiind, în totalitate, format din elemente latine (*a* distributiv<fr., *pro*<lat., fr., *via*<fr., lat. cf. *DEX2*)³.

---

¹ Djuvara, 1995, p. 308.

² Muthu, 1997, p. 24.

³ Sala, 1998, p.185, 188.

În cazul frazeologiei, în româna modernă, cele mai multe unități frazeologice sunt de proveniență franceză”. Avem de a face cu împrumuturi directe sau cu calcuri după modelele corespunzătoare (ex. *bal mascat, critic literar, forță motrice, jurnal de bord; apă de toaletă, diabet zaharat, duș scoțian, turn de fildeș*)⁴.

„Procentul ridicat al neologismelor franceze din limba română, în diferite sfere de întrebuințare: uzul curent, științele sociale și cele tehnice, care a fost și continuă să fie însoțit în permanență, de influența modelului de eleganță, limpezime și echilibru al frazei franceze, confirmă pe deplin faptul că **limba franceză constituie pentru română, de aproape două secole, o sursă vie și continuă de îmbogățire a mijloacelor de exprimare, un important factor de progres în dezvoltarea limbii și culturii noastre moderne.**”⁵ (subl. n.)

Ne-am propus deci să observăm și să analizăm ponderea actuală a influenței franceze asupra sistemului derivativ românesc actual pe baza unui eșantion lingvistic format din textele unor publicații apărute după 1989, încercând să vedem cât de „vie” mai este ea în anii postdecembriști.

De ce derivarea, de ce sistemul derivativ?

Derivarea, considerată încă de la Școala Ardeleană procedeul fundamental de îmbogățire a lexicului, „dar și de normare și sistematizare a vocabularului limbii noastre”⁶, i-a preocupat tot secolul trecut pe oamenii noștri de cultură, care o susțineau mai ales pe cea de la rădăcini moștenite.

Împrumutul latino-roman (cu referire specială la franceză) nu s-a produs numai la nivelul lexicului, ci și în materie de cuvinte analizabile, mai exact, în cazul nostru, derivate, baze de derivare și elemente formative. Astfel,

---

⁴ Hristea, 1984, p. 59-60

⁵ Macrea, 1973, p. 149-150

⁶ David, 1980, p. 190

în cazul prefixelor, majoritatea sunt de origine latino-romanică, „fapt ce a contribuit la procesul numit relatinizare sau reromanizare a limbii române”; în cazul sufixelor, datorită împrumutului (sistemul sufixal fiind în esență moștenit din latină), româna „a devenit limba romanică cea mai bogată în sufixe.”⁷

Alt motiv pentru care ne-am ales această temă ar fi stadiul în care se află unele lucrări de referință. Din tratatul de *Formare a cuvintelor în limba română*, volumul *Sufixe* nu a apărut decât *Derivarea verbală*, celelalte sufixe fiind studiate parțial în cele șase volume din *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* sau în diferite articole apărute în revistele de specialitate.

Teza de doctorat, elaborată de Dumitru Alistar, intitulată *Contribuții la studiul influenței franceze asupra limbii române literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, are în vedere o perioadă limitată din istoria limbii române moderne. Autorul întreprinde această cercetare având în vedere numărul redus de studii în acest sens, unele consacrate limbii unor scriitori din epocă, altele care consemnează influența franceză în sectoare determinate ale limbii române.

Plecând de la operelor principalilor scriitori ai epocii, dar și de la operele unor scriitori și traducători de importanță secundară, D. Alistar analizează cuvintele neologice incluzând „cuvinte care deși au echivalent în latină și italiană se dovedesc a fi (fonetic și semantic) împrumuturi din franceză sau pot admite un etimon comun francez și cuvinte neologice propriu-zise și calcuri sau formațiuni parasintetice, care au la baza un element de împrumut francez.”⁸ Menționăm câteva dintre concluziile autorului: deși a atins toate sectoarele limbii, influența franceză a avut o mare eficiență în domeniul lexicului; la începutul secolului trecut, mai exact

---

⁷ Sala, 1997, p. 230-231

⁸ Alistar, 1972, p. 230

în primele decenii se înregistrează puține împrumuturi, pentru ca în deceniile 4, 5 și mai ales 6 numărul lor să crească considerabil; la începutul secolului, împrumuturile erau din domeniul vieții moderne, al civilizației materiale și al organizării administrative, pentru ca ulterior ponderea să o aibă termenii din domeniul vieții politice, artistice și spirituale.⁹

Baza documentară (eșantionul folosit) o constituie **publicistica scrisă strict actuală**, „postdecembristă”, care reflectă cel mai bine schimbările de la nivelul societății și implicit înnoirile la nivel lexical.

De ce publicistica? Pentru că „prin larga sa audiență, prin autoritatea cuvântului tipărit., aceasta a avut și continuă să aibă un rol însemnat în difuzarea și impunerea inovațiilor lingvistice și, în primul rând, a cuvintelor împrumutate pe cale livrescă din limbi străine.”¹⁰

Am ales trei dintre numeroasele publicații apărute după 1989. Este vorba de revistele *Dilema* (Dil), 22 din anii 1995-1998 și *România Literară* (Rlit), numerele: 2, 12, 18, 40, 49, 51-52/1995; 1, 2, 3, 4, 15, 40, 42, 43, 44, 46/1996; 1, 2, 7, 13, 16, 18, 19, 20, 21,22, 24, 28, 29, 32, 35, 40, 41, 42, 43/1997; 1-20, 26, 28, 31, 40, 45, 46, 47/1998. Am considerat că aceste publicații care includ domenii diverse: politic, economic, social, de istorie și critică literară și artistică, de teatru și de film etc., forme diferite de abordare a unor probleme: comentarii, polemici, dezbateri, interviuri, deși nu au difuzarea într-un public larg, sunt definatorii pentru limba literară actuală și semnificative pentru subiectul nostru, chiar dacă nu reflectă în totalitate limba română actuală.

Selectarea din materialul excerptat a cuvintelor noi, a sensurilor noi în cazul unor cuvinte deja cunoscute s-a făcut pe baza confruntării materialului publicistic cu inventarele lexico-semantice ale dicționarului

---

⁹ Alistar, 1972, p. 540-552

¹⁰ Stoichițoiu, 1996, p. 37.

explicativ românesc de ultimă oră: *Dicționarul explicativ al limbii române* ed. a II-a (*DEX2*), București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996 precum și cu cele mai reprezentative dicționare de neologisme apărute în această perioadă: Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme* (*NDN*), București, EA, 1997; Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente* ed.a II-a (*DCR2*), București, Ed. Logos, 1997; pentru limba franceză am folosit *Le petit Robert* (*PR*), *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, 1992; *Hachette* (*H*), *Le Dictionnaire de notre temps*, Paris, 1992; pentru limba engleză am consultat *Random House Compact Unabridged Dictionary* (*RH*).

Trebuie să facem unele precizări în privința termenilor selectați. Fără îndoială că nu reflectă realitatea întocmai, pe de o parte pentru că sunt excerptați dintr-un număr redus de publicații, pe de altă parte pentru că selectarea cuvintelor s-a făcut pe o perioadă limitată, într-o vreme de continue transformări ale societății, care presupun mereu noi și noi achiziții la nivelul lexicului.

Majoritatea noutăților lexico-semantice înregistrate de noi în cele trei publicații aparțin perioadei postdecembriste, dar nu putem afirma întotdeauna cu certitudine, având în vedere mijloacele informative pe care le-am consultat, că nu avem de a face și cu termeni „ante-decemбриști”, dar care nu au fost menționați în dicționare. De altfel singurul dicționar românesc care datează cuvintele înregistrate, începând cu 1960, este *DCR*.

Am înregistrat și cuvinte foarte cunoscute, existente înainte de 1989, fie pentru că s-au îmbogățit cu sensuri noi, fie datorită schimbării radicale a conotației lor: în timp ce *anticomunism*, *capitalism*, *liberalism*, *naționalism*, *nedemocratic* etc., greu acceptați în inventarul unor dicționare, au fost „reabilitați” prin schimbarea conjuncturii politice, *bolșevism*, *comunism*, *marxism* etc., prin prăbușirea sistemului totalitar, „au devenit profund și

deschis negativi”¹¹ sau se îndreaptă către „periferia” lexicului pentru că denumesc noțiuni care nu mai corespund preocupărilor sau „utilităților” sociale strict actuale.

Cuvintele menționate în dicționare, fie că sunt anterioare lui `89, fie că sunt înregistrate după `89, sunt, de obicei, doar enumerate sau prezentate într-un context foarte scurt, urmate de numele publicației din care au fost extrase. Termenii neînregistrați în dicționarele românești consultate apar în contexte mai ample, de asemenea cu precizarea sursei de proveniență.

Un criteriu de selecție a unui termen sau a altuia a fost frecvența în limba română, frecvență stabilită intuitiv, pentru că nu am avut în vedere o statistică riguroasă, ci o privire de ansamblu asupra influenței franceze în sistemul derivativ românesc, în care ne-a preocupat mai mult semantica derivatelor decât structura lor formală. Am consemnat cuvinte pe care le-am găsit menționate de cel puțin două ori, dar am analizat și cuvinte ilustrate printr-un singur exemplu (raportat la cele trei publicații care ne-au folosit ca bază de documentare). Deși creații ocazionale, le-am consemnat și analizat pentru ineditul lor, dar și pentru o mai bună ilustrare a productivității unor afixe.

Inventarul realizat și analiza lui, așa secvențial cum este el, poate oferi o anumită reprezentare a influenței franceze în segmentul publicistic postdecembrist (deci actual în cel mai strict sens al cuvântului) și lasă deschis drumul spre noi cercetări.

---

¹¹ Preda, 1992, p.484

Capitolul I

MODERNIZAREA VOCABULARULUI LIMBII ROMÂNE LITERARE - O RELAȚIE ÎNTRE ISTORIE ȘI CULTURĂ

Sistem deschis, într-o continuă evoluție, lexicul se află în strânsă legătură cu viața materială și spirituală a comunității lingvistice căreia îi este propriu. Evenimentele politice cu ecou și la nivel economic, social și cultural, progresul în tehnică, în știință, contactul și legăturile dintre diferite popoare, schimbarea mentalităților în decursul vremii, toate acestea acționează și la nivelul vocabularului, cu o serie de modificări: arhaizarea unor termeni până la ieșirea lor treptată din uz, schimbări semantice, apariția unor termeni care denumesc noile realități. Noile cuvinte sunt fie împrumuturi lexicale din diferite limbi, fie formații în interiorul limbii.

Dacă împrumuturile mai vechi din slavă, turcă, maghiară, greacă au îmbogățit lexicul, abia cele datând din secolele 18-19 au contribuit și la modernizarea lui - **neologismele latino-romanice**.

Un cuvânt împrumutat dintr-o limbă străină, din momentul în care este asimilat de limba care l-a preluat, devenind cunoscut și utilizat de vorbitori, încetează să mai fie simțit ca un cuvânt nou, fiindu-i „atenuată natura neologică”¹². Împrumuturile din slavă, turcă, maghiară au fost și ele la vremea respectivă *neologisme*. Se obișnuiește însă a se da numele de *neologisme* numai cuvintelor venite în secolul al XIX-lea din italiană, franceză, germană și celor formate pe cale savantă din latină¹³

---

¹² Jordan, 1947, p. 466.

¹³ Adamescu, 1938, p. 18.

Evoluția limbii române literare, modernizarea ei sunt strâns legate de istorie, de condițiile sociale, de orientările politice. „A examina istoria limbii și culturii românești în secolele 19-20 înseamnă mai întâi a urca la izvoarele unui proces care a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1770-1780) în Transilvania, care s-a desfășurat diferit, dar paralel în cele trei regiuni românești și pe care îl putem numi integrarea limbii și culturii românești moderne în Europa latino-romanică a Occidentului.”¹⁴. Stăpânirea austriacă din Transilvania, posibilitatea intelectualilor ardeleni de a studia în centre culturale germane, unirea religioasă cu biserica catolică ce va da posibilitate clerului român să studieze la Roma, toate acestea vor deschide calea românilor din Transilvania către cultura occidentală.

În Principate, mai ales în Muntenia, instaurarea regimului fanariot a avut și un aspect pozitiv. Domnii fanarioți, buni cunoscători ai unor limbi moderne (franceza, italiana), ce le permitea întreținerea relațiilor cu marile puteri din Apus, cu preocupări spirituale înalte și cultura greacă, superioară în acea vreme culturii noastre, aduc un suflu nou, mai „european”. Războaiele ruso-turce și apoi Pacea de la Kuciuk-Kainargi aduc în țările române, mai ales în Moldova, oștile rusești. Pătrunde astfel, pentru un timp, cultura rusă, aflată deja sub influență franceză și germană.

Secolul al XVIII-lea, în special a doua jumătate, și începutul secolului al XIX-lea constituie epoca de deschidere a culturii românești din toate provinciile spre Europa latino-romanică. Dacă în Țara Românească cultura neogreacă contribuie la contactul cu italiana, apoi cu franceza, Moldova având parte și de cultura rusă, în Transilvania contactul cu „latinitatea și italianitatea” se face direct sau prin cultura austro-ungară.¹⁵

---

¹⁴ Niculescu, 1978, p. 55.

¹⁵ Dimitrescu, 1995, p. 295.